

۱۹۲۶-۱۹۲۷ ۴۶۷ ۵۰

تورک یوردی

تورک ادبیاقلری مرکزی هیئت طرفندره نشر اولنور.

جلد ۳

تشرین اول ۱۳۴۱

نومرو ۱۳

• موغوللار تاريخه مدخل •

• بلوشه نك . فضل الله رشيد الدين، موغوللار تاريخه مدخل عنوانلى اثرى . لايدن -
لوندرد ۱۹۱۰-۳۹۸ صحيفه عادى فورمه (. ج . و . كيب لشرىاقى صيره سى، ج ۱۲)
متوفى بارون روزن ۱۸۸۸ ده شوسوزلرى يازييوردى : • قديم زمانلره طائد
اك مهم يادكارلارك طبع ونشرى لسانياتچىلارايچون بر بختيارلق تشكيل ايدييورايسه،
او حالده عربياتچىلر كنديلرينى ديسانك اك بختيارلرى عد ايمهلرى تماماً حقلى
ريكفيتدر. • شريقات منتسبى اولمايانلر بلكه ده بوقوتلى سوزلارك معناسنى اوفادارايى
قاورياه مازلر. لسانيات وتاريخك ديكر شعبه لرى اربابى چوقدن برى منتظم فهرستلره،
ايضا حاتلى مطالعه وعلاوه لره مالك مطبوع بر حالده بولونان منبعلر اوزرنده چاليشمغه
آلشمشلردر. • آنچاق بك نادر احوالده اصل يازمه نسخه لره مراجعت مجبور يقتده
بولونويورلر . بونلارك بر چوقلرى ايچون قديم سجلاتدن باشقه ايشله نه جك يازىلى
مالزومه قالمامشدر. ايلك منبعلر اوزرنده چاليشمق ايسته ين هر تاريخچينك دوغرىودن
دوغرويه يازمه نسخه لرى، همده يالكز برده كيل، بر قاچ اوروپا كتيخانه سنده
آرايوب بولمق لزوم و ضرورتيله قارشىلاشديغى زمانلر آرتىق كچمش وبوكى مساعى نك
لازم غير مفارقي اولان بومشكلات ووقت ضياعلرينك اوزوجى وازييجى خاطره برى
آرتىق سيلينوب كيتمشدر.

• صوكا ون بش يكرمى سنه ظرفنده نشر ايدىلش اولان طبعلارك كثرته رغماً، الان
بيله نسبة الكاينى ايشله نمش اولان عرب لسانياتى ساحه سنده نشر اولونمش اولان قديم
يادكارلر، ك عددى يازمه حالده قالان آثاره نظر آچوق دهافضلدر. عربستان، اورتا آسيا
• رشيد الدين وائرى حفته كى ديكر مقاله « تورك يوردى » نك برنجى وايكنجى
جلد لرنده در.

ادبیات و تاریخی متخصصلرینک وضعیتی یسه دهانام ساعددر؛ بوجه دن اولمق اوزره مثلا شرقیات ساحه سنده لسانیات و تاریخیاته متعلق هر شعبه نك «متحریرلر ایچون باشلیجه ادبی یادگار و تاریخی منبعلری باصمه نسخهلر حالنده قابل وصول برحاله قویمقدن عبارت اولان» اك ابتدائی و اساس وظیفه سی هنوز ایفا ایدیله مامشدر، علم عالمك حیاتنده راستقامتده یاپیله جق هر تثبیت بو کون دخی بوندن بر دیر عصر اول اولدینی کبی، بر حادنه تشکیل ایتمکده در.

۱۹۰۵ سنه سندن بری، ۱۹۰۱ ده و عمرینك ۴۵ نجی ییلنده ارتحال ایدن انكیز مسشرق کیب نامنه متوفاك والدیه سی طرفندن وقف ایدیلن سرمایه نك فائضیه تأسیس ایدلمش اولان شرقیاته متعلق نشریات صیره نك متفرق جلدلری انتشار ایتمکده در. وقف ایدن قادینك فکر و آرزوسنه کوره بونشریات، متوفی عالمك کنجلمكك ابتداسندن وقتسز و پك الیم بر صورتده وفاتنه قدر حیاتی حصر ایتمش اولدینی تورک، عجم و عرب تاریخ، ادبیات، فلسفه و دینلرینك تدقیق و تحریرلرینك ترقیسنه یاردیم ایتمك مقصدینه خادم بولونمقده در. چیقان سهرینك محتوباتی (۱۹۰۴ ده وفات ایتمش اولان) کیبك والدیه نك آرزوسنی برینه کتیرمكه مأمور هیئتك بو خصوصده اولجه تقریر و تثبیت ایدلمش هیچ بر طلب و شرط ایله مقید بولونمادیقنی کوستریبور. شرق مؤلفلرینك آثاری بونلر طرفندن بعضاً یالکیز اصللریله، بعضاً تام و یا مختصر شکلده ترجمه لریله طبع و نشر اولونمقده در؛ بونلر آرمه سنده اسلام عالمك سیاسی و مدنی تاریخنه عائد ایلك منبعلرله برلکده معاصر رسوریله طلك مسلمان مدنیتنه متعلق بر اثری ده موجود بولونمقده در. بونكله برابر ناشرلرکینه اساس وظیفه لری ایلك منبعلرک نشری اولدینی قبول ایتمک لری کورو لویور؛ نه کیم ۱۹۱۱ سنه قدار نشر ایدلمش اولان اون یدی جلدلك صیره ایچندن اون بری بومقصده تخصیص ایدلمشدر.

دها ۱۹۰۶ ده بونشریات سهریه سی ایچون عجم تاریخی ادبیاتك اك مهم آیده لرندن بری اولان (رشید الدین) ك (جامع التواریخ) ك فرانسز مستشرق .. بلوشه طرفندن حاضر لانیقده اولان عینی تاریخده بروفسور ادوارد جون

[۱] روس عتیقیات جمعیت امپراطوریه سی شرقیات قسمی یازیلری، ج ۳، ۱۲۶.

بروان طرفىدىن ئىشراپىدىن بىر ئۆردە بىلىدىرىلمىشى [۱]. ئىشراپات ھېتىنىڭ، دھا
ايلك فعاليت سەلەردىن اعتبارا، دقتىك ۱۴ نىچى عصرىك، يالكىزى عجم دكل بوتون جهان
ادىياتىدە نوپى كىندىنە منحصر بىرىچك آبدەسى اولان بو معظم اثرە معطوف
قالسى يك طبيعى ايدى. عجمستان اوزمان اك مختلف مەدىنىتىرى بىرىنە تەقريب
ايدىن موغول ايمپراطورلىقى حورە سە داخلى اوليوردى. ايرانلى وزير (اوزمان
اسلامىتى قبول ايتىش اولان) موغول حكىمدارلىرىنىڭ امرىلە يالكىزى موغوللارنىڭ
دكل، عىنى زمانىدە بولارە تابع اولان ويا كىندىلرلە مەناسىبىت واختلاطدە بولغان
دىكر ملئىرىك دە تارىخىنىڭ عاىد بىر مەلومات كىياتى وجودە كىتىرمەكە مأمور ايدىلمىشى.
كىندىنىڭ تەجرىبى رەقىقلىرى اولقى اوزرە موغول غەنىياتى اك ابى بىلىنلردىن چىندىن
كلە موغول اكارىندىن بىرى، ايكى چىنلى عالم، بىر كىشىلىرى بولدى، وغالباً بىرە
آوروپالى بىر عالم كىشى بولونويور ايدى. مؤلفىك اشغال ايتىمكە بولوندىغىنى رەسمى
موقع كىندىسە موغول حكىومتى اداره اصولىك بوتون تەقرەانە واقف اولقى
امكانى بىخىش ايدىيوردى.

غازان خانىك (۱۲۹۵ - ۱۳۰۴ سەلەرنە كى) اصلاحاتى نەقىل ايدىر كىن بوتون
بىر سەلە رەسمى وثائق « سواد » نى، طاسلاغىنى درج ايدىيور. بو اصلاحات ايلە
بوندىن مەولە سەلە سەلەمەللىرى، او قادار تام بىر وقوف، و او قادار جانلى بىر حق
شەناسق ايلە كىكايە و تەسۋىر ايدىيور كە بويە سەلە قرون و سطانىك كىرك آسپا و كىرك
آوروپالى مورخلارنىدە يك آز تەصادف اولونور.

رەشىد الدىننىڭ بوقلاسىك اثرى آوروپا مستشرقلىرىنىڭ دقتلىرىنى چوقىدىن كىندىسە
جالب ايتىدۇر. ۱۹ نىچى عصرىك ۳۰ نىچى سەلە سەلە فرانسىز حكىومتى قىرال لوئى فىلىپ
نامە اولقى اوزرە مەختەم بىر سەلە شەرق مەنلىرى طبع و نەشرىنى تەسۋىر ايتىش و بونلار
آرە سەلە بىر نىچى موقع رەشىد الدىننىڭ اثرىنە تەخسىص اولونمىشى؛ بو مەساعىنىڭ ايفاسى
اوزمانىك اك ابى مستشرقلارنىڭ (قاتمەر) تودىيە اولونمىشى. اوزمانلار جامع

[۱] فردوسىدىن سەلە بىر قادار ايران ادبىياتى تارىخى، مؤلفى ط. ج. بىر اۋن،
لۇندە، ۱۹۰۶، ص ۲۳۵. ايكىنچى قىسىم (انكلىزجە)

التواریخك يالكىز موغوللار تارىخنه عائد برقىسى معروف ايدى ؛ ابتدا بوتون اثرى طبع و سوكنه قدر اكال ايتىك جهى دوشونولويوردى ؛ فقط بونك ايچون نه قدار وقت وامك صرف ايتىك لازم كلديكى آ كلاشيلنج قاترمر «انسلك عمرينك قيصه لى و طبع خصوصاتىك اوزونلىقى» نه بناء بوايشك كندى قدرتى فوقنده اولديغى قبول و اعتراف ايتدى . بوندن ماعدا فرانسىز قارللىرى اوزمان بوكونه قدار موغول ايمپراطورلغنه عائد اك ابى بر اثر اوله رق قالمش اولان (دوسون) ك موغول تارىخندن رشيدالدين ك اثرى حتمده معلومات آله يامك امكاننه مالك بولونويوردلردى . اونك ايچون (قاترمر) يالكىز موغوللار طرفندن ايرانده تأسيس اولونان حكومتك تارىخيله ا كتفا ايتىكه قرار و يردى . ۱۸۳۶ده متصور سهرينك ايلك جلدى اولمق اوزره غايت بويوك قطعه ده بر كتاب نشر ايتدى (اساساً بوتون سهرى عيى قطعه ده نشر اولونويوردى) . بونده مفصل بر مقدمه ايله برلكده عجمستان و بغدادى فتح ايدهر ك موغوللار ك قريب آسياده كى سلطنتلىرى تا كيد وادامه ايتمش اولان هلاكو (وقاى ۱۲۶۵) تارىخك قارسى متنى ايله ترجمه سى مندرج بولونويوردى . ايشته بوايلك جلد ، بوندن سوكره (قاترمر) ك ده ۲۰ سنه (۱۸۵۷ يه قدار) معمر اولمش اولمسنه رغماً، سوك جلد اولدى . متن و ترجمه يه اوزمانلر ايچون مستثنا برتجيره دلالت ايدن و زمانمره قدار قيمتلىرى غائب ايتمه مش اولان ملاحظات ترفيق ايدىلشدر . مع التاسف برده مناسب فهرستك فقدانى بونلردن استفاده يى كوچله شدير مشدر .

(قاترمر) ك وفاتندن برسنه سوكره روس عالملرندن (به ره زين) جامع التواريخك طبعنه تشبث ايتدى . (به ره زين) ده (قاترمر) كى ، اوزمان جامع التواريخك ديكر قسملرينك ده محفوظ قالمش اولديغى ثبوت بولمش اولمسنه رغماً ؛ يالكىز «موغوللار تارىخى» نى نشر ايتىكى دوشونويوردى . اصل علمى مناسبت و علاقه لر خارخنده (به ره زين) ك انتخاب و تقديرى تعيين ايدن بر سبب واردى ؛ روس ملتىك تارىخى موغول ايمپراطورلى تارىخيله صيقى بر صورتده مربوطدى ، چونكه روس تارىخنده بر «موغوللار دورى» واردى كه بونك تنويرى، (به ره زين) ك

بك دوشور و مطالعه سنه كوره ، روس مستشرقلرينك وظائفى جمله سندن دى . پروفيسور (بهر زين) عمرينك اوزونلنى سايه سنده (وفاتى ۱۸۹۶ ده در) رشيدالدين ك اثرنده جنكبرخان و خاقلرى تاريخنه مدخل تشكيل ايدن « تورك و موغول اقوامنه رنظر » ايله « جنكيزخانك وفاته قاداركى موغول تاريخنك » متن و روسجه ترجمه سنى نشره موفق اولدى . بوطبع « روس عتيقيات جمعيت ايمپراطوريه سى شقيقات ش به سى امكلى » آراسنده و اوزمان معتاد اولان قطعه ده بولون يوردى . (فى الواقع اوزمان بطل قطعه لر قوللا نيوردى كه غايت قوللايش سزدى ، بركت كه آرتيق بونلر ك دورى كچم شدر .) (بهر زين) اثرينى (قاتر مه ر) كى شرح و ملاحظه لرله تجهيز ايتك فكرنده بولونمادى ؛ كندى افاده سنه كوره « هيچ بر زمان فرانسر مستشرقنك مدهش تجريله بوى اولچمكه قالديشمق فكر و جراتنده بولونما مشدر » ؛ مطالعه و علاوه لرده يالكرز تورك و موغول اسم خاصلريله تعبيراتى ايضاح و رشيدالدين ك ويرديكى معلوماتى چين و موغول مورخلرينك كيلريله مقايسه دن دها ايله رى به كيشم دى . مقدمه سنده رشيدالدين ك اثرينك عمومى خطلرينى چيزد كدن صوكره منك نشرينه اساس اولان يازمه نسخه لر بختنه كچيور .

شيمدى او كزده يكي بر طبعك « مقدمه » سى دور ييور . ۱۸۳۶ و ۱۸۵۸ ده رشيدالدين ك بوتون اثرينك ده كيل ، يالكرز موغوللار تاريخى نك نشرى دوشونولش اولديغه نظر آك اول قاتر مه ر ايله بهر زين طرفلرندن باشلانمش اولان بوايشك بوسفر اكال ايديلر چكى وارد خاطر اولور . حالبوكه « مقدمه » مؤلفى روس سانى حقنده بك تقدير كار برفكر بسله ميور ؛ افاده سنه نظر آبهر زين ك نشر ايتديكى متنده « بوتون اثرى قيتدن دوشورن برچوق آتلامه لر واردر . بونلكه برابر نشر يات هيئتى اعضالى بالذات بلوشه ايله برلكده ايلك اوچكه طبعه بهر زين ك قالدېنى يردن باشلامق و آنجا ق اصل رشيدالدين ك اثرى ايله (۱۵ نجى عصرده تاليف اولونوب ۱۳۳۵ سنه سنه قاداركى وقابى احتوا ايدن) ذيلندن (۱) مركب موغول تاريخى متنك تمامآ نشرندن صوكره ، اثر ك و قيله « روس عتيقيات جمعيتى امكلى » نده نشر ايدلش بولونان قسمنك يكي دن طبعه مباشرت ايتكى قرارلاشدير مشدر .

(۱) بو « ذيل » ي قاتر مه ر دى نشر ايتك تصورنده ايدى .

بەرەزىنە ئاۋد بواقادە كرك روس و كرك اجنبى قارئلىرى ياكلش برزها به سوق
 ايدە بيلير ، روس مستشرقلرينك همان بوتون اثرلىرى كېى بەرەزىنك نشر ياتى دە
 آنجا ق متخصصلرجه معروف بولوندىنى ايچون روسيه خىرجندە قطعياً شيع
 بولامامشدر . بلوشه شوراسنى فرق ايتلى ايدى كە بەرەزىنك ياپدىنى آتلامە لرك موغوللر
 تاريخيله هيچ مناسبتى يوقدر . ناشر ، رشيد الدينك بوتون متننى دكل ، يالكزموغلر
 تاريخنى قارئلر طائىتمق مقصدينى تعقيب ايتدىكى ايچون حكايەنك جريائى قطع
 ايدن بوفصللرى برطرفه براققدە تماماً حقلى ايدى . حتى بو آتلامە لرى كنديسى دە
 نظردقته آلمش اولدىنى جهتلە قارئلر « بوفصللرى بربرە جمع ايله موغوللر تاريخه
 تكملة صورتندە آريجه طبع ايتك » نيتندە بولوندىنى اولدن خبر و برمشدى (۱)
 بو آتلامە لرك (بەرەزىنك نشر ايتدىكى متن ، روسجه ترجمه ومطالعه لردن مركب)
 بوتون اثرى ناصل اولوبدە « تماماً قيمتدن دوشورە جكى » كىفتى قطعياً آكلاشيله .
 مايور . بەرەزىنك اندە قاترمەردن دها جوق قابل وصول يازمەلر بولونيوردى ؟
 بوندن ماعدا كنديسى وموغل لسانلرينى ابى بيلدىكى ايچون رشيد الدينك برنجى
 مترجم و شارحى ايدى . بو اعتبار ايله بەرەزىنك بو ترجمه و شرحلى دها او زمان (۲)
 متخصصلرك نظرلرينى جلب ايتمش وبونلرجه علمدە ايلرى يە دوشرو آتيلمش بر
 آديم تلقى اولونمشدى .

اساساً مؤلف فرانسىز سلفنك اثرندن بحث ايدىيور . وقاتمەرك « آبدوى
 مقدمه » سنك تاريخى - ادبى برتديق اولق اعتباريله بو آنە دكين اهميت و قيمتى
 محافظه ايتدىكى قبول واقرار ايدىيور ؛ قاتمەر طرفندن جمع ايدلمش اولان
 معلوماتى بعض علاوہ لره تصحيح و اكمال ايدىيورسە بونك دە سببى سادەجە اندە
 قاتمەرجه هنوز معلوم اولمايان منابع بولنديغندن ايلرى كليور . بونكلە برابر ،
 بەرەزىن اثرندە ادبى دكل ، سياسى تاريخه تعلق ايدن بعض مسائل حقتدە حكملر

(۱) پروفور براون بو طبعك برلسخه سنى ييله كورەمديكنى اعتراف ايدىيور (مبنى اثر)

(۲) روس عتيقيات جمعيت ايمراطوريەسى شرق شعبەسى امكلرى ، ج ۱۳ ، ص ۲۳۳

(۳) بالخاصه مشهور چينياتجى و . برە تشابدهر « شرق آسيا منابعت مستند قرون

وسطا تدقيقلى » اثرندە ج ۱ ، ص ۱۹۸ (انكلېزجه)

وېرىمك لزوم و ضرورتى كود مشدر . كندىسنك ملاحظه نه كوره بومسائل
تنوير وايضاح ايدىمكسزىن « موغول ايمپراطورلغىنك تحاولى » حقنده بر فكر
ايدىمك ممكن اوله ماز . مقدمه صرف متخصصار ايجون يازلمشدر . قارئرك ايسه
دوسوك موغوللار تارىخى ايله قاتر مەرك مقدمه سنده مندرج بوتون خصوصات
ومعلوماته آشنا اولدقارى فرض ايدلمشدر .

ادبى و سياسى تارىخك واقعه لرینه وقوف بويوك تارىخى اثر ك نثرى ايجون ايلك
شرطدر . حالبو كه رشيدالدينك متنك طبعى دها بر طاقم مشكلات ايله مربوطدر . بارون
روزن [۱] طرفندن چين تارىخى حقنده سويله ن سوز دها كنش بر مقيا سده
« موغوللار تارىخى » ايجون واردر . يعنى متنك نثرى ايجون بر چين شناسك
اشراكى لازمدر ؛ بوندىن ماعدا تورك و موغول لسانلرينه ده وقوف شرطدر .
چونكه بونلر اولمايخه مستسخلر طرفندن تحريف ايدلمش اولان اسم خاسلر
وتعبيراتك دوغروسنى بولوب تئييت ايتمك امكانسزدر . زمانمزده بوتون بومعلوماتى
كندنده جمع ايدىمك تك بر شخص بولمق ايسه مستحيلدر . مؤلف چوق كره
بوايشك كندىسنك طاقى فوقنده اولديغنى اعتراف ايدىيور . فقط ، ينه كندى
مطالعه نه كوره نه اثره (موفقيته) باشلامق اميدى ونه ده اونى دوام ايتديرمكه
موفقيت كيفيتى نظره آليرسە لزوم يوقدر (ص ۲۷۱) .

بلوشه نك كتابى اله آلوب قاريشديران رقاره ، مؤلفك وېردىكى معلوماتك وثوق
وتحليلنى تحقيق امكانه مالك اولمادىغندن كتابك بوتون علمى ايجاباتە تماماً مطابق اولديغنى
نتيجه نه وارير . حالبو كه « مقدمه » سياسى وادبى تارىخك مكعضل مسئله لرى
حقنده بر قسمى غير منتظم بر طرزده تدوين ايدلمش [۲] بر صيره محاكملر احتوا
ايدىيور كه مؤلف همان بوتون بومسائل حقنده حكمنى جرأت وقطعيتله وېرمكده در ؛
كتابك بوتون صحيفه لرینه عالمانه استشهادلر ، سرپيشديريلمشدر ؛ لاتين حرفلرى ياننده
روس حروفاتى ، عرب حرفلرى يان يانه - چين هيه رو غليفلرى و موغول الفباسى

[۱] خارجه نظارتى شرق ديبللرى مؤسسه سى علمى قوله كسيرنلرى ، ج ۳ ، فارسى
يازملر ، سن پترزبورغ ، ۱۸۸۶ ، ص ۱۰۹ (فرانسوزجه)

[۲] فصل باشلرى يوقدر ، فقط فهرست سايه سنده ايسه ن معلوماتك استحصالى قولايلاشيور .

حرفلى دوردينى خالده مؤلف همان هيچ بىر دده بونلره عائد شو ويا بومعلوماتى باشقه عالمردن آلدىنى سويله ميور؛ بوندن استدلال اولونه بيليركه بوتون بووقوق ومعلوماتك تنوعه نظراً كندىسى معاصر مستشرقلر آره سنده بر استقنا تشكيل ايتمكده در. مع التأسف متخصص برقار، بو حال قارشى سنده سقوط خياله دوچار اولور. زيرا تبين ايدىيوركه بوماللك چهرچيوسى ساده جه كرك منابع و كرك وسائل خصوصه، مؤلفك تدقيق ايتدىكى موضوعه اولان يك سطحى نسبتى اورتمكه كندىسك عمومأ معروف لسانيات حادثه لر حقتده بيله يك دومانلى برفكرى اولديغنى، وادبى، سياسى تاريخه عائد اولوب كندىسندن چوق اول باشقه عالمك نظرلرني جلب ايدن واقعه لك بيله كندىسنجه مجهول بولونديغنى ستره يارايور. مؤلفك، حكملرينى ويرر كن كوستردىكى جرأت، آياغى آلتنده صاعلام بر زمين بولونديغنى دويان بر عالمك ده كيل، علمى مسئله لك حل وفصلى ايچون اقتحامى لازم كلن مساعينك درجه ونسبتلريله مشكلاتى حقتده مبهم برفكره بيله مالك اولمايان برهوسكارك جسارتى ارايه ايتمكده در.

مؤلفك كندى منابع و وسائلنه نه درجه دقت و اهميت عطف ايتدىكىنى آكلامق ايچون كتابنده رشيد الدين ايله اثرندن بحث ايتدىكى بعض يرلره بر نظر آتمق كافيدر. ۹۸ نجى صحيفه ده رشيد الدينك، استفادة ايتدىكى چين منابعينه دائر برشى سويله مديكى بيان ايدىليور؛ حالبوكه كتابك اك صو كنده ۳۹۵ نجى صحيفه ده مؤلفك خطا ايتدىكى ورشيد الدينك بومعلوماتى ويرمش اولديغنى ميدانه جيقور، فقط ينه مؤلف جامع التواريخك بوققره سى نك دها ۱۸۸۶ سنه سنده بارون روزنك [۱] طبع ايتيردىكى قاتالوغده مندرج بولونديغنى علاوه ايتمكى اونودويور. مؤلف (۹۶ نجى و ۱۵۵ نجى صحيفه لرده) رشيد الدينك هجرى ۷۰۶ سنه سندن صو كره بردها اثريله مشغول اولماديغنى ثابت بر كيفيت تلقى ايدىيور؛ حالبوكه ينه بارون روزنك [۲] قاتالوغنده، موغوللر دورندن اولكى سلاله لردن بريك

[۱] علمى قولله كسيونلر، قسم ۳، ص ۱۰۶ و مابعدى.

[۲] عيني يردده، قسم ۳، ۹۷.

تاريخنده تاليفي سنهسي اولمق اوزره ۷۱۰ سنهسنی کوسترن ينه جامع التواريخدن مستخرج برفقره کوره بيليردی . کذاک مؤلفک ۱۵ نجی عصرده تیمورلنکک خلقی شاهرخک وقعه نویسی حافظ ابرونک جامع التواريخک هانکی قسمندن استفاده ایتمش اولدینی حقنده کی معلوماتی ده یا کلش ونقصاندر . حافظ ابرونک اولا برجهان تاریخی تالیف ایتمش و بونده ، حکمدارینک امريله ، شو اوچ اثرک حرفیاً نقليله اکتفا ایتمش اولدینی قطعياً ذکر ایتيور . بو اثرلردن برنجیسی طبری نك عمومی تاريخك فارسی ترجمه سی ، ایکنجیسی طبری مترجمنک قالمش اولدینی ۲۹۵ هـ (میلادی ۹۰۷-۸) سنه سندن باشلايان بر « جامع التواريخ » که بونده اولا خليفه لرك ، صوکره موغوللر تاریخی ونهایت جهان تاریخی مندرج بولونویوردی ، اوچنجیسی ده نظام الدین شامی نك تیمور تاریخی ایدی . حافظ ابرونک کندیسى ده ایکنجی ايله اوچنجی اثرک آره سنه رشید الدینک اثرینه تکمله اولمق اوزره ۱۴ نجی عصرک تیمورک ظهورینه قادارکی وقایعی وبوتون بوتلفیق اثرک نهایته تیمور تاریخنه برتمه اولمق اوزره ۸۰۶-۸۲۰ هـ (۱۴۰۴-۱۴۱۷) وقوعاتی حاکي قسملر علاوه ایتمشدی .

بو تالیفی اثرک نام برنسخه سی استانبول کتبخانه لرندن برنده محفوظ قالمشدر . (۱) حافظ ابرو موسیو بلوشه نك ده معلومی اولدینی اوزره ، جامع التواريخ متننه شاهرخک آرزوسی اوزرینه ۸۲۸ هـ (۱۴۲۵-۱) ده مراجعت ایده جکدی ؛ بارون روزنک قاتالوغنده مندرج بولونان مستخرج قسملردن اوزمانلر جامع التواريخک اسلامیتدن اولکی دورلره عائد قسمنک ضایع ایدلیدیکی ، فقط خلیفه لر تاریخنک متنی ده بودفه ده جامع التواريخدن اقتباس ایدلمش اولدینی واضحاً کورولور . بونکله برابر موسیو بلوشه (ص ۱۵۶ ده) یالکراسلامیتدن اولکی سلاله لرك دکل خلیفه لرك ده تاریخی غائب اولمش ایدیکنی فرض وقبول ایتمکده در .

کورولدیکنه نظراً ، مؤلفک جامع التواريخک اليوم موجود یازمه نسخه لری - حقنده کی معلوماتی عینی درجه ده قصورلیدر . کندیسنک پترسبورغده ایچلرنده

(۱) بالخاصه قولله کسیونلره مراجعت ، قسم ۳ ، ص ۶۲ ، ۹۳ و ۹۵

بعضیلری ایجه قیمتدار اولان یازمه لر بولوندیغندن خبردار اولدیغنه عائد برقرینه کورده میورز . کذالك طاشکندده (۱) ایچریسنده کی اسم خاصلر یالکز عرب دکل عینی زمانده اویغور (۲) حرفلریله ده نقل ایدلش اولان بر موغوللر تاریخی نسخہ سی بولوندیغنی و بونسخه نك بعض یاپراق ریئت فوطوغرافیک صورتلرینك پترسبورغده آسیا موزه سنده محفوظ اولدیغنی بیلمیور . موغولجه اسم خاصلرک تلفظی، مؤلفک کندی افاده سنه نظر آ « اليوم بولسانك تابع اولدیغنی صوتی آهنگ قانونی » نه مستنددر؛ فقط کندیسنك دها آشاغیده (ص ۲۷۱ ده) تورکجه ده کی درت صایی اسمی حقنده کی سوبله دکلرندن مؤلفک بوقانون حقنده نه قدار مبهم و بولانیق بر فکره مالک اولدیغنی واضحا تبین ایدیور .

و . بار توله

روسجه دن تالقی : راجب غلوصی

- (۱) بویازمه حقنده روس عتیقیات جمعیت ایمبراطوریه سی شرق شعبه سی یازیلرنده طرفندن معلومات ورلشدر . ج ۱۵ ، ص ۲۳۲
- (۲) اویغورلر ، اورتا آسیاده ساکن واصلری تورک بر قومدر (باشلیجه شهرلری بوکونکی کوچن و طورغان یاقینلرنده ایدی) اولدجه قدیم برمدنیترلی واردر . اویغورلرک (سریانی یازیسندن نشأت ایتمه) یازیلری موغوللر طرفندن قبول اولونمشدر .